

OBJAŚNIENIA WYRAZÓW I ZWROTÓW

DOI: 10.33896/PorJ.2020.10.7

Dorota Krystyna Rembiszewska

(Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa,

e-mail: dorota.rembiszewska@ispan.waw.pl)

ORCID: 0000-0003-0339-0879

Janusz Siatkowski

(Uniwersytet Warszawski,

e-mail: Janusz.siatkowski@wp.pl)

ORCID: 0000-0003-4362-9426

POLSKI GWAROWY TOK ‘KLEPISKO’ NIE JEST POŻYCZKĄ

Regionalny w języku polskim *tok* ‘klepisko’ od dawna uważany jest za pożyczkę ruską. Już Samuel Bogumił Linde [1807–1814 V; 1859, 683], powołując się na Michała Dudzińskiego, twierdził, że wyrazu *tok* ‘klepisko’ używa się na Rusi. Michał Dudziński [1776, 31] w pominiętym przez S.B. Lindego tekście umieścił go w grupie „Słowa żadnego do Polskich podobieństwa nie mające: abo choć Polskie, ale w inszym zgoła znaczeniu: np. *tok* za *klepisko*”. Nitsch [1914] WPP II 261, wyliczając nazwy ‘klepiska’ w gwarach polskich konstatuje „ukraińsko-polski (u Polaków na Rusi) *tok*”, później [1918] WPP II 62 pisze: „natomiast w tymże powiecie [tomaszowskim] nieco dalej na wschód, w Tynowcach, znów *bojowisko*, gdzie jednak wszędzie – jak czasem podobno w Janowskim – bywa też ruski *tok*”. Brückner SE 537, a także MAGP II [1959] m. 71, s. 74–76, stwierdzają, że *tok* w znaczeniu ‘klepisko’ ma zasięg wschodniopolski (też MAGP XII 597, s. 188–189, ale bez izoleksy na mapie), o możliwości pożyczki wschodniosłowiańskiej nie wspominają. Doroszewski 1949, 416–417 przywołuje informację S.B. Lindego o używaniu wyrazu *tok* w znaczeniu ‘klepisko’ na Rusi i przytacza z utworów Tomasza T. Jeża *tok* w wielu innych znaczeniach, ale nie wypowiada się, czy wszystkie uznaje je za pożyczki.

Urbańczyk 1963, 438–439 wymienia *tok* ‘klepisko’ wśród ukraińszmów o szerszym zasięgu w gwarach polskich. Basara TBW II [1965], m. 6, s. 19 pisze „Wschodnie tereny Lubelszczyzny i Białostocczyzny oraz ludność wschodnia na Ziemiach Odzyskanych używa powszechnie białoruskiej nazwy *tok*”. Smułkowa 1968, 175, 178, 181 nazwy *tok* szczegółowo nie omawia, ale wzmiankuje o jej wycofywaniu się na wschód wskutek szerzenia się odpowiednich nazw polskich lub zgodnych z polskimi. Koniusz 1984, 45 zalicza *tok* ‘klepisko, stodoła’; ‘zabudowania gospodarcze’ występujący w *Chacie za wsią* i *Ulanie* Józefa Ignacego Kraśzewskiego do bardziej pewnych zapożyczeń ukraińskich.

Kurzowa 1985, 59, 307 dla wyrazu *tok* 'klepisko, obejście, zagroda' przyjmuje wpływ ukraiński lub ogólnie wschodniosłowiański (w 1993, 441 uznaje za szeroko znany kresowizm) i stwierdza, że był on używany na Litwie (również w potocznej polszczyźnie wileńskiej), Wołyniu, Podolu i w ogóle na Ukrainie. Przytacza też bogatą dokumentację wyrazu *tok* w znaczeniu 'klepisko' z gwar polskich na terenach wschodnich oraz z utworów literackich (Michał Dudziński, Dyzma Bończa Tomaszewski, Władysław Syrokomla, Władysław Reymont, Wincenty Pol), a w słownikach jest uznawany za regionalny lub prowincjonalny. Wspomina, że *tok* w gwarach Polski środkowej i zachodniej ma znaczenie 'żłób, koryto', ale nie wypowiada się, czy ma to jakieś znaczenie dla uznania wyrazu *tok* za pożyczkę wschodniosłowiańską. Halina Pelcowa uznaje *tok* 'klepisko' za wyraz genetycznie wschodniosłowiański i wyznacza jego szeroki zasięg na Lubelszczyźnie wschodniej na kilku podobnych mapach [Pelcowa 1985, m. VII, s. 35; 1994 m. XII, s. 84; 1997, m. II, s. 198; 2001, m. 151, s. 257].

Mędelaska 2000, 434 uznaje *tok* 'klepisko w stodole' za białorutenizm, który zyskał oparcie w języku rosyjskim i podaje bogatą dokumentację jego użycie w prasie wileńskiej. Karaś 2002, 296 uznaje *tok* 'klepisko' za stary, dobrze udokumentowany, kresowizm o szerokim zasięgu, który na Kowieńszczyźnie w tym znaczeniu jest dosyć rzadki, i przytacza tylko ekwiwalenty wschodniosłowiańskie [Węgorowska 2004, 273] – jak zazwyczaj – dość skrupulatnie, ale bez jakiegoś uporządkowania, przytacza poświadczenia wyrazu *tok* 'klepisko' w literaturze i słownikach oraz wcześniejsze różne wypowiedzi dotyczące źródła tej pożyczki, ale własnego stanowiska nie zajmuje. Grek-Pabisowa [2009, 224] przy wymienianiu nazwy *tok* 'klepisko' w języku Polaków znad Berezyny powołuje się na *mok* w języku rosyjskim i białoruskim. Rieger [2011; 2019, 169] uważa, że *tok* 'klepisko' w MAGP spod Biłgoraja, Jarosławia, Lubartowa i Przemyśla jest ukraińszm. Kostecka-Sadowa 2015, 276 z kolei *tok* 'klepisko w stodole' traktuje jako zapożyczenie z języków ruskich, na północnym wschodzie – z języka białoruskiego, na południowym wschodzie – z ukraińskiego.

Poza tym w wielu pracach o pożyczce wyraźnie się nie mówi, ale już samo przytaczanie tylko ekwiwalentów białoruskich czy ukraińskich świadczy o tym, że wpływ ten jest zakładany.

Zasięg nazwy *tok* 'klepisko', ograniczony tylko do wschodniej Polski, został przedstawiony na kilku mapach: w MAGP II [1959] m. 71, s. 74–76, w PAE I [1964] m. 32, karta XIII, u Basary TBW II [1965] m. 6, s. 18–19, w AGP I [1998] m. 170 i AGP II [2000] m. 159, u Pelcovej [2001] m. 151, s. 257. Poza tym zgromadzono ogromny materiał dobrze dokumentujący występowanie wyrazu *tok* 'klepisko' w gwarach polskich. Występuje on na dosyć obszernym zwartym terenie, obejmującym ponad 20 powiatów z miejscowościami Suwałki, Sejny, Augustów, Mońki, Sokółka, Białystok, Bielsk Podlaski, Hajnówka, Siemiatycze, Biała Podlaska, Radzyń Podlaski, Lubartów, Parczew, Łęczna, Włodawa, Chełm, Krasnystaw, Hrubieszów, Kraśnik, Zamość, Biłgoraj, Tomaszów Lubelski i Lubaczów.

Odosobnione przykłady wyrazu *tok* w bliskich znaczeniach znajdujemy w bardziej wysuniętych na zachód miejscowościach: w Jaślanach koło Mielca *tok* jako ‘dawniej część stodoły, gdzie składano zboże’ [Dejna AtlKiel VI m. 761], w notatkach Józefa Grajnerta o wsi Topoli położonej w powiecie łęczyckim guberni kaliskiej jako ‘podłoga ubita z gliny’ („Wszystkie chałupy... mają podłogi zwykle ubite z gliny, t.zw. *toki*, u zamieszniejszych zaś ułożone z desek”, „Wisła” t. XVII, s. 654).¹

Szczególnie liczne są, podane w dotychczasowej literaturze, poświadczenia wyrazu *tok* w znaczeniu ‘klepisko’ z polskich dialektów kresowych na Litwie, na Brzławszczyźnie [por. jeszcze SMPP 1168], na Ukrainie. Walicki 1886, 153 pisał: „*Klepisko*. Tak się nazywa w Królestwie *uklepana* z gliny podłoga, na której młóca zboże. Na Litwie, Wołyniu, Podolu i Ukrainie to nazywają *tokiem*”.

Można tu dodać powszechnie notowany *tok* w znaczeniu ‘klepisko’ z języka przesiedleńców spod Lwowa ze wsi Białe, Ilnik, Kołtów, Różanka, Siemianówka, Tulilowy, Wołczuchy i Wołostków [Lwów 2015, nr 323, 324, 481] i spod Tarnopola ze wsi Boryczówka, Borki Wielkie, Firlejów, Hanaczów, Kozłów i Sorocko [Tarnopol 2007, nr 323, 324, 481]. Cechosz-Felczyk 2004, 222, 370 podaje z Podola *tok* z Oleszkowic w znaczeniu ‘klepisko’, a z Hreczan jako ‘podwórze’, w *Nie dajmy* s. 318 od przesiedleńca ze wsi Łózki na Podolu zapisano *tok* w znaczeniu ‘miejsce obok gumna [‘stodoły’, ‘zagrody’], gdzie układano sterty zboża’, Lewaszkiewicz 2017, 442 ma *tok* ‘klepisko’ od powojennych przesiedleńców z Nowogródka. SMPP l.c. z mówionej polszczyzny północnokresowej podaje znaczenia ‘klepisko’, ‘stodoła’ i ‘dno pieca chlebowego’.

Ciekawe informacje o dawnych podłogach w domu z ubitej gliny na Grodzieńszczyźnie daje w 1952 roku informatorka pochodząca z Bohatyrowicz nad Niemnem: w pobliskich Zaniewiczach, gdzie się przeniosła do męża, podłogi mieli tylko bogatsi („Jak już większy gospodarz, to jak miał dużo hektary ziemi, no to może była podłoga, a jak nie to *tok*”, „A u mego męża to nawet cymentu nie było, *tok*”) i szczegółowo opisuje, jak go malowano i utrzymywano jego czystość [Bohatyrowicze 1998, 258–260]. E. Orzeszkowa jednak w swoich powieściach dotyczących tych okolic daje przede wszystkim *tok* w znaczeniu ‘klepisko’.

W gwarach *tok* w podanych znaczeniach jest odczuwany przez niektórych użytkowników gwary jako obcy. Świadczy o tym wypowiedź informatora w Bacikach Średnich pod Siemiatyczami [w kartotece SGP] „*tok* z ruskiego, taka gliniana podłoga w stodole, po naszymu *klepisko*”.

Najwcześniejsze użycie wyrazu *tok* w znaczeniu ‘klepisko’ znajdujemy w *Sielankach* [1663] Bartłomieja Zimorowica „Nie było miejsca, gdzieby pobitego chłopia, Nie leżało kupami, jak na *toku* snopia” [kartoteka SXVII–XVIII]. *Tok* ‘klepisko, zagroda’ występuje w XVI-wiecznych

¹ Dziękujemy doktorowi Emilowi Popławskiemu za odnalezienie tej lokalizacji, podanej błędnie w SGPK.

księgach miejskich z Knyszyna [Kuryłowicz 2005, 197]. Linde V, 683 przywołuje Michała Dudzińskiego [1776, cytaty podaliśmy wyżej] oraz Dyzmę Bończę Tomaszewskiego 1801, 95: „Pójdźmy już za rolnikiem, co powraca z *toku*, Niosąc w spichlerz zapasy dla głodnego roku”.

Dalsze poświadczenia wyrazu *tok* w znaczeniach ‘klepisko’, ‘stodoła’, ‘sąsiek’, ‘podłoga uklepana z gliny’ w literaturze pojawiają się dosyć często, np. u W. Syrokomli „karmił moje czeladkę zbożem swego *toku*” [*Chatka w lesie* II 54], „zwoźcie zboże do *toku*” [Trypućko II, 208 ‘klepisko, stodoła’], u Henryka Sienkiewicza „Na koniec, gdy ściany były obwieszane, a *tok* [‘podłoga z ubitej gliny w domu’] wymoszczony, przyniesiono na powrót kniaziównę i złożono ją na miękkim wezglowiu” [*Ogniem i mieczem*, II, 13], u Józefa I. Kraszewskiego „i najrzała młodszego brata w koszuli jednej zwijającego się koło kilku leżących na *toku* [‘klepisku’] snopów żyta” [*Chata za wsią*, II, 68] i „Wówczas zrozpaczony, podłożył ogień pod *tok* [‘stodoła’] i dwór, a sam uciecze” [s. 99], u Wincentego Pola „Czasem bywają przy futorach i *toki* [‘stodoły’] ze zbożem, i stogi z sianem, i koszary z bydłem pod gołym niebem” [*Obrazy z życia i natury*, I, 266], u Władysława Reymonta „W miejsce podłogi ubity z gliny *tok*, skostniały od mrozu, dudnił głucho pod jego nogami” [‘podłoga w domu’] [Nowele, I, 229] i „Ogień trząskał wesoło, ciepło się rozlewało po izbie, aż lód na szybach topniał i te smugi śniegu, nawianego szparami, tajały pod przyciesiami, a gliniany *tok* pocił się i opływał rosą” [w przypisie: *tok* gw. ‘klepisko’ ‘podłoga z ubitej gliny’] [*Chłopi, część druga – Ziemia*, 6].

Eliza Orzeszkowa w *Nad Niemnem* w III tomie, w opisie tańców na klepisku „Tymczasem na słupach wznoszących się nad *tokiem* Julek świece w latarniach zapalił, przy tym świetle ukazały się w cieniu zasięki pełne zboża” używa tego wyrazu wielokrotnie, występuje on również w jej utworze *Bene nati* [1892]: „nie przeszkadzała mu... snopów z pola zwozić, cepem bić o *tok* wspaniałej stodoły”, „podnosili obaj cepiska i spuszczać je w leżące na *toku* snopy biczami walili”.

U Czesława Miłosza w *Dolinie Issy* [Kraków 1981, 98] *tok* ma znaczenie ‘sąsiek [– miejsce w stodole, gdzie się składa zboże]’ „niecierpliwe sarkania kobiet, żeby nie przeszkadzał, kiedy drapał się na *tok*”, a u Pawła Jasionicy w utworze *Świt słowiańskiego jutra* [s. 115] ‘podłoga z gliny w domu’: „Najdawniej chaty były małe, kwadratowe o wymiarach 3 x 3, bez podłogi, którą zastępował *tok* gliniany”.

Szczególnie ciekawe jest poświadczenie wyrazu *tok* u Teresy Lubkiewicz-Urbanowicz w jej powieści *Boża podszewka*, której akcja rozgrywa się w nieistniejącym już dziś zaścianku Rakuciniszki na pograniczu białorusko-litewskim w pobliżu miejscowości Nacza na Białorusi. Mamy tu *tok* w znaczeniu ‘podłoga z uklepanej gliny’, jak „włócząc po *toku* połami za dużego kożucha”, „kuchenny *tok*”, „Zaszli do kuchni, drzwi od sieni były na roścież otwarte, w środku grzebały na *toku* kury”, ale też w archaicznym znaczeniu ‘utwardzone miejsce, po którym chodzą konie poruszające kierat’, najpewniej poza budynkiem stodoły „Znów ruszyli za

tym kieratem. Kopyta końskie kłapały miękko po *toku* zasłanym słomą” [Lubkiewicz-Urbanowicz 1998, 78, 114, 229].

Jak widać, dla wyrazu tak rozpowszechnionego w języku polskim pożyczkę wschodniosłowiańską przyjmuje się powszechnie i bez najmniejszych zastrzeżeń. Przedstawione materiały zdają się wskazywać, że rzeczywiście mamy tu do czynienia z zapożyczeniem. Ciekawe, że w słownikach etymologicznych jednak żadnej wzmianki o możliwości zapożyczenia nie znajdujemy. Pokazanie tego wyrazu na tle ogólnosłowiańskim nasuwa poważne wątpliwości, czy można tu mówić o pożyczce.

W języku polskim *tok* jest wyrazem wieloznacznym, np. słownik Arcta [1929] 1995, 925 notuje:

tok, toczenie się, bieg, obrót; porządek: *tok* rzeczy; kształt jakby utoczony; rzecz jakby toczona: *tok* ciała; klepisko w stodole; część rzędu końskiego, w którą wkładano koniec włóczni, lancy, kopji; *tok* żelazny, wbity w ziemię dla stawiania proporca; broń do *tokul* ‘osadzić ją w toku’ (komenda); cieczenie, płyniecie; okrągła czapka hiszpańska z piórem; żłób, wyrobiony z kłoca drewnianego, koryto; por. *tokowanie*, *tokowisko*.

W wielu tych znaczeniach ma on szerokie nawiązania w całej Słowiańszczyźnie. W MAGP l.c. *tok* w znaczeniu ‘klepisko’ zaliczono do wyrazów mających zasięg wschodniopolski, a później wykorzystywano to jako argument przemawiający za zapożyczeniem, przyjmując właściwie pożyczką wyrazową.

Tymczasem, jak pokazuje przedstawiona w MAGP mapa, *tok* w gwaraach polskich ma wiele znaczeń. Oznacza nie tylko ‘klepisko w stodole z ubitej gliny, czasem z desek a nawet z cementu’, również ‘klepisko na podwórzu poza stodołą’, ‘podłogę z ubitej gliny w domu’, ale także ‘naczynie do przechowywania ziarna z pnia drzewa lub z kłoca drewnianego’, wreszcie ‘żłób’, ‘koryto do pojenia’, ‘koryto dla świń’, a w tych wszystkich znaczeniach obejmuje znaczną część Polski, dochodząc na zachodzie po górny bieg Warty i dalej na północ po linię Łęczycza – Lipno – Brodnica.

W znaczeniu ‘naczynie do przechowywania ziarna z wypróchniałego pnia lub wydłubane z kłoca drewnianego’ jako przedmiot wychodzący z użycia pamiętany był tylko przez ludzi starych. Na Kurpiach we wsi Dylewo w 1914 r. Adamowi Chętnikowi udało się jeszcze sfotografować wielkie drewniane (wykonane z sosny) beczki, w których trzymano zboże, zwane *tokami* [Chętnik 1914, 121].

Już w świetle tej mapy możemy stwierdzić, że o pożyczce leksykalnej nie można tu mówić. Zresztą nikt chyba nawet nie pomyśli, że hipotetycznie zapożyczony *tok* ‘klepisko’ mógłby przybrać wtórnie podane wyżej znaczenia ‘naczynie do przechowywania zboża’, ‘żłób’, ‘koryto’, a także te wszystkie znaczenia przytoczone ze słownika Arcta.

Ewentualny wpływ semantyczny w *toku* jako ‘klepisko’ w świetle materiałów ogólnosłowiańskich też raczej nie wchodzi w grę.

Zgromadzone w *Ogólnosłowiańskim atlasie językowym* materiały na pytanie L 936 ‘klepisko’ pokazują, że *tok* tworzy tu zwarty obszerny

areal obejmujący dialekty białoruskie, ukraińskie i południową część rosyjskich aż po Moskwę, a dalej na północ *tok* w znaczeniu 'klepisko' w dialektach rosyjskich występuje przeważnie w rozproszeniu, a na dużych obszarach w ogóle go nie notowano. Z arealem tym łączą się dwa punkty polskie na pograniczu wschodnim: Osowa koło Włodawy (p. 315) i Wiszniów koło Hrubieszowa (p. 324) oraz 4 punkty na zachodzie Polski z przesiedleńcami z Kresów Wschodnich. Poza tym w OLA *tok* w znaczeniu 'klepisko' poświadczony jest z dwóch punktów w środkowej Słowacji: Turíčky, okres Lučenec (p. 224) i Sirk, okres Rožňava (p. 225), a także w północnej Bułgarii na zachodzie koło Widina *tok* (Медковец, p. 116) i na wschodzie koło Silistry *otřk* (Сребърна, p. 131).

Zapisy te mają potwierdzenie w materiałach spoza atlasu. Z języka słowackiego znane są dawne zapisy wyrazu *tok* 'klepisko' z roku 1685 (u Komenskiego) oraz z roku 1749 z południowo-środkowej Słowacji z Jelšavy, okres Revúca [HSSJ VI 67–68], poza tym z języka literackiego z utworów pisarzy urodzonych w środkowej Słowacji [SSJ IV 544], jak Terezia Vansová (Zvolenská Slatina) i Pavol Dobšinský (Banská Bystrica).

Na terenie Bułgarii są to odosobnione relikty dawniej szerszego zasięgu wyrazu *tok*, wypartego przez notowaną tu powszechnie pożyczkę turecką *xarm'an*, *arm'an*. W bułgarskim słowniku etymologicznym dawniejszą znajomość nazwy *tok* 'klepisko' odnotowano z całej niemal północnej Bułgarii spod miejscowości Sewliewo, Elena, Plewen, Kneža, Trojan, Wraca, Botewgrad, Tetewen, Etropole aż po Ichtiman na pld.-wsch. od Sofii oraz w rumuńskim Banacie [BER VIII 98–99].

Z terenu południowej Słowiańszczyzny *tok* 'klepisko' ma zresztą bardzo dawne poświadczenie już w języku starsłowiańskim, mianowicie w *Kodeksie supraskim* z XI wieku mamy dwukrotnie zapisany *ток* 'klepisko' [SJS IV 470].

Przy rozstrzyganiu, czy dla polskiego regionalnego *tok* 'klepisko' można przyjąć ewentualny wpływ semantyczny języków wschodniosłowiańskich, ma także znaczenie archaiczność tej nominacji, oznaczającej pierwotnie 'miejsce, gdzie biegają konie lub bydło młócąc w ten sposób zboże'. W słownikach etymologicznych wspomina się o tym od dawna, por. np. Vasmer ESRJ IV 69–70, Machek ES-2, 646, ESUM V 577–578, ESBM XIII, 294–295, BER VIII 98–99, ESJS XVI 956–597. Mamy zresztą o tym dawną wzmiankę w XX (495–496) pieśni *Iliady* Homera w tłumaczeniu Pawła Popiela z 1880 roku:

Równie jak sprzęgnie kto woły barczyste, o czołach szerokich, Żeby jęczmień bieluchny wymłacać na gładkim *klepisku*, Łacno się kłosy wypróżnią pod stopą wołów ryczących.

Ostatnio zaś Tatiana Szałajewa podała dwie ciekawe interpretacje motywacyjne dla nazwy *tok* w znaczeniu 'klepisko' oraz dla znaczeń pokrewnych, jak 'sito do przesiewania zboża', 'naczynie z wypróchniałego pnia do przechowywania ziarna', 'żłób', 'koryto do pojenia', 'koryto dla

świń'. Wcześniej dla wyrazu **tokъ* 'klepisko' jako motywowanego przez czasowniki **tekti*, **točiti* przyjmowała pierwotne znaczenie 'miejsce, gdzie sypie się, wysypuje się ziarno' [Szałajewa 2009, 118–124], później zaś jako pierwotne przyjęła znaczenie 'miejsce, gdzie coś toczy się w koło', co pozwala łączyć semantykę 'klepiska' ze znaczeniami dla przedmiotów mających kuliste kształty, jak 'sito', 'naczynie do przechowywania ziarna wydłubane w drewnianym kłocu', a także 'żłób', 'koryto do pojenia', 'koryto dla świń' [Szałajewa 2016, 166–174].

Można zakładać że *tok* w znaczeniu 'klepisko' zajmował dawniej znacznie szerszy zwarty obszar, ale utrzymał się w tym znaczeniu tylko w rozproszonych wyspach. Możliwe jest także pojawienie się tego znaczenia w różnych miejscach niezależnie, bo wynikało ono z semantyki podstawy motywacyjnej [**tekti*, **točiti*] tego wyrazu.

W tej sytuacji można ewentualnie dla polskiego regionalnego *tok* 'klepisko' przyjąć wschodniosłowiański wpływ semantyczny, jednakże ze względu na jego dosyć szeroki zwarty zasięg na polskim pograniczu wschodnim, przekraczający zwykle zasięgi pożyczek ruskich na tym terenie i sporadyczne poświadczenia aż pod Mielcem i Łowiczem, a zwłaszcza ze względu na szerokie powiązania słowiańskie i archaiczność tego typu nominacji, jesteśmy skłonni widzieć tu raczej rodzimy relikwyt dawnej wspólnoty słowiańskiej.

Warto zwrócić uwagę, że na południu na pograniczu polsko-słowacko-ukraińskim z kolei właściwe dialektom południowo-małopolskim i dialektom słowackim *boisko*, *bojišče* znane są u Łemków [Nitsch WPP II 62, 210; Stieber AJDL m. 17; Rieger 1995, 32, 2016: 25], w ukraińskich gwarach nadszańskich *b'ojsko*, *boj'isko*, *b'ojsko*, *bojšče*, *ob'ojsko* [Rieger 2017, m. 13] i sięgają daleko na zachodnią Ukrainę. W OLA na zachodniej Ukrainie zanotowano je w miejscowościach Поповичі (412) koło Mościsk *'bojsku*, Велика Сушиця (419) koło Starego Sambora *'bojisko*, Мавковичі (420) koło Gródka *o'bojisko*, Верхня Яблунька (427) koło Turki nad Stryjem *'bojščy*, Копостів (449) koło Skola *'bojšče*. Dokładniej ich zasięg na zachodniej Ukrainie pokazuje SDUP 35, nr 46 (w zestawieniu z ukr. *tik* 'klepisko'), a zwłaszcza AGB I m. 18, 38–39. Tu znów o formach na *-isko* można oczywiście uważać, że są polonizmami [Stieber [1956] 1974, 481; Dzendzeliwski 1969], ale bardziej prawdopodobne jest odziedziczenie podziałów gwarowych sięgających zamierzchłych czasów.

Dawne już poczucie obcości wyrazu *tok* w znaczeniu 'klepisko' w języku polskim jasno tłumaczy się ograniczonym zasięgiem tego regionalizmu i powszechnym przekonaniem, że w najbliższym sąsiedztwie właściwy jest on tylko językiem wschodniosłowiańskim. Nikt z użytkowników języka polskiego nie uświadamia przecież sobie, że *tok* w znaczeniu 'klepisko' występuje na terenie Bułgarii już od XI wieku, a poza tym znany jest w środkowej Słowacji. Przedstawienie omawianych znaczeń wyrazu *tok* na tle ogólnosłowiańskim przeczy powszechnemu przekonaniu, że mamy tu do czynienia z pożyczką wschodniosłowiańską.

Zdajemy sobie sprawę, że zakwestionowanie tak powszechnie przyjmowanego zapożyczenia może się spotkać z ostrym sprzeciwem i surową krytyką, jednakże podejmujemy to wyzwanie.

Bibliografia

- AGP – *Atlas gwar polskich*, 1998–2002, 1. *Małopolska*, 1998, K. Dejna, 2. *Mazowsze*, 2000, K. Dejna, S. Gala, A. Zdaniukiewicz, F. Czyżewski, 3. *Śląsk*, 2001, K. Dejna, S. Gala, 4. *Wielkopolska, Kaszuby*, 2002, K. Dejna, Warszawa.
- M. Arct, [1916] 1995, *Słownik ilustrowany języka polskiego*, reprint wydania trzeciego, Warszawa.
- Basara TBW – J. Basara, 1964–1965, *Terminologia budownictwa wiejskiego w dialektach polskich*, 1–2, Wrocław.
- BER – *Български етимологичен речник*, 1971–, ред. Вл. Георгиев (И. Дуриданов, М. Рачева, Т. А. Тодоров, Л. Димитрова-Тодорова, Л. Сулимски), София.
- Bohatyrowicze sto lat później*, 1998, opr. I. Grek-Pabisowa, K. Handke, M. Ostrówka, A. Zielińska.
- Brückner SE – A. Brückner, 1957, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa.
- I. Cechosz-Felczyk, 2004, *Słownictwo gwary Oleszkowiec i Hreczan (Greczan) na Podolu*, Kraków.
- A. Chętnik, 1914, *Z Zielonej Puszczy*, „Ziemia” nr 8, s. 119–122.
- Dejna AtlKiel – K. Dejna, 1962–1968, *Atlas gwarowy województwa kieleckiego*, I–VI, Łódź.
- M. Dudziński, 1776, *Zbiór rzeczy potrzebniejszych do wydoskonalenia języka*, Wilno.
- Dzendzeliwski 1969 – (Дзэндзелівський Йосип Олексійович), 1969, *Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі*, Київ.
- ESBM – *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы*, 1978–, ред. Віктар У. Мартынаў, Генадзь А. Цыхун, Мінск.
- ESJS – E. Havlová i in (red.), 1989–2018, *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*, Praha.
- ESUM – *Етимологічний словник української мови*, 1982–2012, ред. Олександр С. Мельничук, I–VI, Київ.
- I. Grek-Pabisowa, 2009, *Słownictwo kresowe w powieści Floriana Czarnyszewicza Nadberezyńcy*, „Acta Baltico-Slavica” t. XXXIII, s. 205–228.
- K. Handke, H. Popowska-Taborska, I. Galsterowa, 1996, *Nie dajmy zginąć słowom: rzecz o odchodzącym słownictwie*, Warszawa.
- HSSJ – M. Majtán (red.), 1991–2008, *Historický slovník slovenského jazyka*, I–VII, Bratislava.
- H. Karaś, 2002, *Gwary polskie na Kowieńszczyźnie*, Warszawa–Puńsk.
- E. Koniusz, 1984, *Wpływy ruskie w języku powieści Józefa Ignacego Kraszewskiego*, „Język Polski” t. LXIV, s. 40–51.
- A. Kostecka-Sadowa, 2015, *Rzeczownikowe zapożyczenia wschodniosłowiańskie w gwarach polskich*, Kraków.

- B.I. Kuryłowicz, 2005, *Język polski w szesnastowiecznych księgach miejskich Knyszyna*, Białystok.
- Z. Kurzowa, 1985, *Polszczyzna Lwowa i Kresów południowo-wschodnich do 1939 roku*, wydanie II rozszerzone, Warszawa–Kraków.
- Z. Kurzowa, 1993, *Język polski Wileńszczyzny i Kresów północno-wschodnich XVI–XX w.*, Warszawa–Kraków.
- S.B. Linde, 1854–1860, *Słownik języka polskiego*, I–VI, Lwów, wyd. 3. fotoofsetowe, Warszawa 1951.
- T. Lubkiewicz-Urbanowicz, 1998, *Boża podszewka*, Warszawa. Lwów 2015 – *Słownictwo gwarowe przesiedleńców z Ukrainy. Słownik porównawczy kilku wsi we Lwowskiem*, z materiałów zebranych pod kierunkiem Władysława Paryła, oprac. przez Katarzynę Czarnecką, Dorotę A. Kowalską, Elżbietę Rudolf-Ziółkowską, pod red. K. Czarneckiej, D.A. Kowalskiej, Kraków.
- Machek ES-2 – V. Machek, 1968, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha.
- MAGP – *Mały atlas gwar polskich*, 1957–1970, opr. przez Pracownię Atlasu i Słownika Gwar Polskich Zakładu Językoznawstwa PAN w Krakowie pod kier. Kazimierza Nitscha, od t. III pod kier. Mieczysława Karasia i Zofii Stamirowskiej, od t. IX pod kier. Mieczysława Karasia, I–XIII, Wrocław.
- J. Mędelska, 2000, *Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979)*, t. II: *Lata 1945–1959*, Bydgoszcz.
- Nitsch WPP – K. Nitsch, [1914, 1918] 1954–1958, *Wybór pism polonistycznych*, I–IV, Wrocław.
- T. Lewaszkiwicz, 2017, *Język powojennych przesiedleńców z Nowogródka i okolicy*, Poznań.
- PAE I – J. Gajek (red.), 1964, *Polski atlas etnograficzny*, t. I: *Rolnictwo i hodowla*, Warszawa.
- H. Pelcowa, 1985, *Studia nad słownictwem gwarowym Lubelszczyzny*, cz. I: *Słownictwo pochodzenia małopolskiego*, Lublin.
- H. Pelcowa, 1994, *Mazowizmy leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*, Lublin.
- H. Pelcowa, 1997, *Słownictwo wschodniosłowiańskie w gwarach Polski środkowo-wschodniej w świetle związków językowych polsko-ukraińskich [w:] F. Czyżewski, M. Łesiów (red.), Ze studiów nad gwarami wschodniosłowiańskimi w Polsce*, Lublin, s. 189–211.
- H. Pelcowa, 2001, *Interferencje leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*, Lublin.
- J. Rieger, 1995, *Słownictwo i nazewnictwo lemkowski*, Warszawa.
- J. Rieger, 2016, *Mały słownik lemkowskiej wsi Bartne*, opracowany głównie na podstawie nagrań Małgorzaty Słoń-Nowaczek, Warszawa.
- J. Rieger, 2017, *Atlas ukraińskich gwar nadszańskich*, I–II, Warszawa.
- SXVII–XVIII – *Słownik języka polskiego XVII w. i 1. połowy XVIII wieku*, 1999–, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- SDUP – *Studia nad dialektologią polską i ukraińską* (z materiałów b. Katedry Języków Ruskich UJ), 1975, opracował do druku Mieczysław Karaś, Kraków.
- SJS – J. Kurz, Z. Hauptová (red.), 1966–1997, *Slovník jazyka staroslověnského*, I–IV, Praha.
- SMPP – I. Grek-Pabisowa, M. Ostrówka, M. Jankowiak, 2017, *Słownik mówionej polszczyzny północno-kresowej*, Warszawa.
- E. Smułkowa, 1968, *Słownictwo z zakresu uprawy roli w gwarach wschodniej Białostocczyzny na tle wschodniosłowiańskim*, Wrocław.
- SSJ – Š. Peciar (red.), 1959–1968, *Slovník slovenského jazyka*, I–VI, Bratislava.

- Stieber AJDL – Z. Stieber, 1956–1964, *Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny*, z. I–VIII, Łódź.
- Z. Stieber, [1956] 1974, *Świat językowy Słowian*, Warszawa.
- Szałajewa 2009 – (Шалаева Татьяна Владимировна), 2009, Вытекают из колоса зерна, или к этимологии слав. *tokъ, Русский язык в научном освещении. № 2 (18). 2009, Москва, с. 118–124.
- Szałajewa 2016 – (Шалаева Т. В.), 2016, *Об обозначении круга в славянских языках*, Труды Института русского языка им. В.В. Виноградова: Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования. 2012–2014. Вып. 8. М., С. 166–174.
- Tarnopol 2007 – *Słownictwo gwarowe przesiedleńców z Ukrainy. Słownik porównawczy kilku wsi w Tarnopolskiem*, z materiałów zebranych pod kierunkiem Władysława Paryła, oprac. przez Katarzynę Czarnecką, Dorotę Kowalską, Elżbietę Rudolf-Ziółkowską, red. Janusz Rieger, Kraków.
- J. Trypućko, 1957, *Język Władysława Syrokomli (Ludwika Kondratowicza)*, t. II, Uppsala, s. 105–234.
- S. Urbańczyk, 1963, *Charakterystyka staropolskich zapożyczeń wyrazowych z języka ukraińskiego [w:] Studia linguistica in honorem T. Lehr-Splawiński*, Warszawa, s. 437–444.
- Vasmer ESRJ – Фасмер Макс, 1964–1973, *Этимологический словарь русского языка*. Перевод с нем. и дополнения Олега Н. Трубачева, I–IV, Москва.
- K. Węgorowska, 2000, *Słownictwo wileńskie na Pomorzu Zachodnim*, Zielona Góra.